

Sinan Çetin'in *Kâğıt* Filmi Üzerinden Bürokrasi Kavramına Bir Bakış

Bilal Çavdar*

Öz

İdari yapıların büyümesi ve karmaşıklaşması neticesinde oluşan bir örgütlenme şekli olan bürokrasi birden fazla alanda kendine has nitelikleri ihtiva eden bir olgudur. Bireylerin gündelik yaşamsal faaliyetleri içerisinde karşı karşıya gelmiş oldukları bürokratik unsurların, geniş anlamsal bağlara olan sahiplikleri neticesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte sinema filmlerinin sağlamış olduğu zengin anlatı olanaklarının da bürokrasi kavramının değerlendirilmesinde kullanmanın sıkça karşılaşılan bir yaklaşım olmaması durumu söz konusudur. Bu bağlamda, çalışmada Sinan Çetin'in *Kâğıt* filmi üzerinden bürokrasi incelemesi yapılmıştır. Bu film üzerinden inceleme yapılmasının nedeni ise Sinan Çetin'in filmlerinde kullanmış olduğu otoriterlik karşısındaki birey ve bireysel özgürlük temalarının da filmdeki yoğun varlığının görünürlüğüdür. *Kâğıt* filmi özelinde bürokrasi incelemesinin yapıldığı bu çalışmada dramaturjik analiz yöntemi kullanılarak 'büropatolojik unsurlar' ve 'bürokratik sorunlar' bileşenleri üretilerek bulguların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kâğıt Filmi*, Bürokrasi, Memurluk, Büro-Patoloji, Bürokratizm.

A Review of The Concept of Bureaucracy Through Sinan Cetin's Paper (*Kâğıt*) Movie

Abstract

Bureaucracy, which is a form of organization formed as a result of the growth and complexity of administrative structures, is a phenomenon that contains its own characteristics in more than one field. The bureaucratic elements that individuals encounter in their daily life activities should be evaluated as a result of their ownership of broad semantic ties. However, it is not a common approach to use the rich narrative possibilities provided by movies in the evaluation of the concept of bureaucracy. In this context, in the study; A bureaucracy review has been made on Sinan Çetin's film *Paper*. The reason for examining this movie is the visibility of the intense presence of the themes of individual and individual freedom against authoritarianism, which Sinan Çetin used in his films. In this study, in which the bureaucracy analysis was made specifically for the *Paper* movie, the "bureaupathological elements" and "bureaucratic problems" components were produced by using the dramaturgical analysis method and the findings were evaluated.

Keywords: *Paper (Kâğıt) Movie*, Bureaucracy, Public Service, Bureau-pathology, Bureaucratism.

*YÖK 100/2000 Doktora Burslu Öğrencisi | İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü | bilal.cavdar@medeniyet.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4622-2576 | DOI: 10.36484/liberal.1156765

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 28, Sayı:110, Bahar 2023, ss. 207-224.

Gönderim Tarihi: 5 Ağustos 2022 | Kabul Tarihi: 24 Nisan 2023

Giriş

Bir olgu olarak bürokrasi ilk olarak milattan önce dört bin yılında Sümer Bölgesi'nde kendisini göstermiş olup içinde bulunduğumuz döneme kadar varlığını sürdürebilmeyi başarmıştır. Anlam olarak bürokrasi belirli kurallar ve hiyerarşik düzen çerçevesinde biçimlenen ve belli bir amacın gerçekleşmesine yarayan eylemlerin bütünlüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte bürokrasinin tarihsel koşullar içerisinde şekillenme süreci incelendiğinde ise en optimal halinin rasyonel idare biçimi olarak Weber tarafından tanımlanmış olduğu görülmektedir. Bu bürokrasi türü kendine has bir tanımla Weberyen Bürokrasi olarak kavramlaştırılmıştır. Ancak Weberyen Bürokrasi'nin kendine has olan önemli özellikleri olduğu gibi belli başlı birtakım sorunların kaynağı olduğuna dair yorumlar mevcuttur.¹ Russell (1990: 208) ise *İktidar* isimli eserinde bürokrasinin yaratmış olduğu bu sorunların temelinde odaklanmış görünmektedir. Ona göre insanların topluluk içinde yaşama istekleri bireysel çıkarlarına uygun olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle onların istekleri, bir kovan içindeki arıların isteklerinin tersine, büyük ölçüde bireysel bir öze sahiptir. Toplumsal yaşayışın güçlükleri ve bir yönetim gereksiniminin de buradan ileri geldiğine dair çıkarım yapılabilir. Bir yandan Russell yönetim zorunluluğuna bir atıf yaparken diğer taraftan yönetimin, iktidar eşitsizliğini gerektirme prensibine sahip olduğunu düşünmüştür. Ona göre yönetme gücüne sahip olanlar, bu güçlerini sıradan vatandaşların isteklerine karşıt bir şekilde kendi isteklerini gerçekleştirmek için kullanabilirler. Buradan hareketle bürokrasinin sahip olduğu niteliklerin ve unsurların incelenmesi ve anlaşılması önemlidir. Bu çalışmanın amacı *Kâğıt* filmindeki büropatolojik unsurları ve bürokratik olumsuzlukları tespit etmek ve analiz etmek olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte filmdeki bürokrasi modelinin sunmuş olduğu bağlamsal nitelik ile Weberyen Bürokrasi'nin mevcut sorunlarını ortaya koyabilmenin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Analizin *Kâğıt* filmi üzerinden gerçekleştirilmesinin nedeni ise filmde bürokrasinin kendine ve Türkiye'ye has sorunlarının sinemanın sağlamış olduğu perspektifle incelenmesi hususunun bulunmasıdır. Dolayısıyla bürokrasi kavramının bu eser üzerinden değerlendirilmesi önemlidir. Bununla birlikte bürokrasi gibi görünürde son derece sabit ve yoruma kapalı gibi görünen bir kavramın sonsuz

¹ Bu yorumlarda ilk olarak Weber'in ideal tip olarak tanımlamış olduğu bürokrasinin mevcut diğer bürokrasilere uygulamanın zorluklarından bahsedilmiştir. İkincil olarak değerden arınık bir bürokrasi anlayışının insanın kendine has özelliklerini devre dışı bırakmasıdır. Bununla birlikte Weber'in bürokratik yapılar içerisindeki informal ilişkileri ve uygulamaları dikkate almaması eleştiri konusu olmuştur. Üçüncül olarak bürokrasilerin kuruluş amaçlarından saparak yalnızca kendi varlığını devam ettirme anlayışıyla hareket edebilmesidir. Dördüncül ise Weber'in teorisinin bilgi ve uzmanlaşmada yaşanan dönüşümü açıklamada sınırlı kalmasıdır (Eryılmaz, 2013: 80-82).

bir yorumsal çeşitliliğe sahip olan sanat eserleriyle incelenmesi; kavramın kendi gerçekliğinin daha net bir biçimde anlaşılmasını sağlayacak derinliğe sahip olacağı düşünülmektedir. Nitekim Karakoyunlu (2021, s. 29), bürokrasinin dağınık anlam karmaşasından kurtulabilmesi amaçlı olarak üç temel birimde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunlar kamu ve kamu çalışanlarının yönetimi, yönetim ilkeleri bütünü ve kırtasiyecilik olarak ayrılmıştır. Bürokrasinin kırtasiyecilik yükü ile ilgili önemli bir sorunu olduğu filmler dahi birçok esere konu olduğu vurgulanırken Sinan Çetin'in *Kâğıt* filminden bahsedilmiştir. Bu minvalde *Kâğıt* filminde büropatolojik faktörler ve bürokrasinin sorunları üzerine inşa edilen bir hikayenin bulunması nedeniyle literatür araştırması ve *Kâğıt* filmindeki bazı sahnelerin dramaturjik analizi² üzerine inşa edilmiştir. Devam eden bölümlerde ilk olarak bürokrasi kavramına ilişkin tanımlar ve eleştiriler ele alınacaktır. Ardından Türk bürokrasisinin kendine has sorunlarından bahsedilecek ve çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları ve yöntemi anlatıldıktan sonra filmin analizine geçilecektir.

Bürokrasi Kavramı ve Eleştirileri

Bürokrasi kavramı belirli bir idare sisteminde var olan prosedür ve işlerin hiyerarşik biçimde örgütlenmiş ve uzmanlaşmış kişiler tarafından yapılmasını anlatmaktadır. Kavramın etimolojik kökeni incelendiğinde ise bürokrasi, Fransızcadaki 'bureau' (büro ya da çalışma masası) ve Grekçedeki 'kratos' (yönetmek, hükmetmek) kelimelerinin bir birleşimi olarak ortaya çıkmış olduğu anlaşılmaktadır (Şahin, 1998: 2). Giddens ise bürokratik örgütlenmelerin Çin İmparatorluğu gibi geleneksel ülkelerde bulunmasına rağmen, sanayi kapitalizminin ortaya çıkışıyla birlikte kavramın tüm toplumsal alanlarda kullanılmaya başlandığını belirtmektedir (Giddens, 2020: 136). Max Weber bürokrasinin bu şekildeki yayılması ve genişlemesinin hem kaçınılmaz olduğunu hem de modernliğin talepleriyle başa çıkabilmek için elzem olduğunu düşünmektedir. Bürokrasiye dair düşüncelerini paylaştığı *Ekonomi ve Toplum* adlı çalışmasının Türkçe'ye çevrilen kısmı *Bürokrasi ve Otorite*'de bürokratik örgütlenmenin diğer örgütlenme biçimlerine göre salt teknik üstünlüğünü dile getirmiştir. Weber bir bürokratik yapılanmanın özelliklerini ise şu şekilde sıralamıştır: İşlerin hassas yürütülmesi, esneklik, çabukluk, şeffaflık, iş bilme, sürekliliği sağlama, gizlilik, birlik, katı bağlılık, anlaşmazlığın, materyallerin ve kişisel giderlerin düşürülmesi. Bütün bunlar sıkı biçimde bürokratik bir

2 Dramaturji kavramı tiyatro sanatında sosyoloji bilimine uyarlanmıştır. Kavrama ilişkin olan fikir ve kaidelerin önemli bölümünü ise 1956 tarihli *Günlük Yaşamda Kendiliğin Sunumu* adlı kitabında Erving Goffman geliştirmiştir. Dramaturjik sosyoloji anlayışında, bireyler arası etkileşimlerin zaman, yer ve izleyici ile ilişkili olduğu görülmektedir.

yönetimde ve yönetimin özellikle monokratik formunda en üst düzeye çıkarılmış durumdadır. Eş sorumluluk, onursal ve meslek dışı yönetim biçimleriyle karşılaştırıldığında eğitilmiş bireyler aracılığıyla yapılan bürokrasi bütün bu noktalarda üstün görünmektedir (Weber, 2017: 51). Bürokrasi kavramına sistematik açıklamalar getiren Max Weber, bürokrasiyi örgütlerin yapı taşı ve ulaşılabilecek en iyi idare biçimi olarak tasvir etmektedir. Bu yönüyle bürokrasinin en bilinen kavramsallaştırılması Alman bilim insanı Weber'inkidir (Waldo, 1955: 53). Kavrama ilişkin negatif tanımlar incelendiğinde; bürokrasinin genellikle kâğıtlar cehennemi, gereksiz idari seremoniler yığını vb. anlamlarla nitelendiği görülmektedir. Bürokrasi kavramının yapısal negatif durumlarının ve yasalarla tanımlanmış olan yetki gücünün kötüye kullanılmasını anlatmakta kullanılan pejoratif bir olgu olarak da değerlendirildiği görülmektedir. Bu açıdan bürokrasi eleştirel olarak: "Verim eksikliği, kurumsal işlerin yavaş yürümesi, kurallara sıkı bağlılık, kırtasiyeciliği önemseme, sorumluluk almak istememe, yöneten ve yönetilen arasındaki gizlilik, yetkilerin devredilmesinde gönülsüzlük gibi olumsuz davranış ve işlemlerdir". Buna benzer tanımlar bürokrasiye ilişkin olumsuz tanımlamalardan biri olan bürokratizm olgusuna işaret etmektedir (Özdoğan, 2018: 598). Bürokratizm ise bürokratik süreçlerin ağır ve hantal işlemlerine verilen genel bir isimdir. Bürokrasi kavramına atfedilmiş negatif tanımlar kavrama yönelik eleştirel yaklaşımları da içinde barındırmaktadır. Özellikle sol ideolojilerin ve post-modern kuramların bürokrasi üzerine değerlendirmeleri bu kapsamda ele alınabilir.

Bürokrasinin patolojik bir olguya dönüşmesini anlatan bir kavram olarak büropatoloji ise Oxford Üniversitesi tarafından yayımlanan Şirket ve Yönetim Sözlüğünde abartılı bürokratik davranışların dışavurumu olarak tanımlanmıştır (Law, 2009). Değişime karşı dirençli olma, kurallara ve düzenlemelere takıntılı bir şekilde güvenme ve öngörülemez durumlarda bireysel olarak inisiyatif alamama yetersizliği durumlarını içermektedir. Büropatolojik bir durum esas olarak bir bürokratik organizasyonun politika ve prosedürlerinin bir amaç ulaşabilmek için bir araç olmaktan ziyade kendi içlerinde bir amaç oluşturduğuna dair inanma eğiliminden ileri gelmektedir. Büropatoloji kavramıyla aynı zamanda bireyin kendini katı mevzuatçılık şablonu içerisinde tutmasıyla birlikte; değişmezlik ve biçimi koruma hususu üzerindeki yansımaları görülebilir. Bu noktada çalışmanın ikinci ayağını oluşturan meslek ve uğraşı biçimi olarak memurluk esas olarak bürokratik kültürün tüm anlam yapılarını içerisinde bulundurmaktadır. Gücünü yasalarla belirlenmiş yazılı kurallardan alan memurlardan genel olarak mesleklerini gayrişahsi ilkelere göre ve kamu çıkarını ön planda tutarak yapmaları beklenmektedir. Görevsel çerçevesi ve ilişkileri, görevin tanımlandığı nesnel ve rasyonel bağlam içerisinde oluşmakta

ve düzenlenmektedir. Ancak çerçevesi bu şekilde çizilen memurluk kuralcılığın ya da şekilciliğin idolleştirildiği durumlarda büropatolojik imgenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede memurluğun kendi doğasından kaynaklı nedenleri dolayısıyla işlevsizliğe dayalı eğilimlere (tutuculuk, formalizm, monotonluk, isteksizlik vb.) kaynaklık etmesi söz konusu olabilmektedir. Memurluk mesleğindeki tekrarlanan ve standartlaşan eylemlerin, hiyerarşik tavırların, kayıt tutma/dosyalama takıntısı nedeniyle işlevselliği aksatıcı patolojilere neden olabilmektedir. Bu ilişki ve eylemler yaratıcı, ilerici, geliştirici ve ufuk açıcı olmaktan ziyade daha çok verili koşulları yeniden üretmesi söz konusu olabilmektedir (Aytaç, 2006: 6). Bürokrasinin mesleki açıdan var olan sorunlarının birikerek belirli ve kendine has kamusal sorunlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Devam eden bölümde ise Türkiye kamu bürokrasisinin kendine has sorunları ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Türkiye'nin Kamu Bürokrasisinin Kendine Has Sorunları

Bürokrasinin oluşumu ve yaygınlaşmasının bir ülkenin modernleşmesinde en önemli yere sahip olduğu bilinmektedir. Türkiye de modernleşme sürecinde Tanzimat'tan bu yana yönetimin merkezileşmesi ve bürokratik sınıfın almış olduğu etkinlik aracılığıyla bürokratik yönetim geleneğinin önemli bir güç haline geldiği bir ülkedir. Buradan hareketle bürokrasi Türkiye'de hem memurlar hem de genel toplum üzerinde düzenleyici ve yönlendirici bir güç unsuruna dönüşmüş durumdadır. Akçakaya (2016: 15) da Türk Kamu Yönetimi'nde bürokrasinin Osmanlı idari yapısı bağlamında şekillenmekte olduğunu belirterek nev-i şahsına münhasır bazı özellikleri ve problemleri olduğundan bahsetmiştir. Bundan dolayı Türk kamu bürokrasinin Weber'in bürokrasi modeli ile açıklanması konunun mahiyetinin anlaşılmasını sınırlandırmaktadır. Heper (1974: 163) ise Weber'in hukuki-rasyonel bürokrasi modelinin kapitalist gelişmenin kurumlaşmasını olanaklı hale getiren Batılı toplumlara ilişkin sunulan bir açıklama olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin yaşamış olduğu modernleşme deneyiminde de bürokrasinin etkisinin ön planda olduğu görülmektedir. Bu durumun arkasında ise Türkiye'deki sınıfsal gelişmenin Batı'dan farklı yapısı ve modernleşmenin yürütücülüğünü bürokrasinin yapması bulunmaktadır. Bürokrasi Türkiye'de adeta hâkim sınıf konumunda bulunan bir yapıdadır (Özer, 2006,: 47). Bürokrasinin ülke içerisindeki hakim sınıf konumunda olma durumu egemenliğin paylaşımında bir güç olarak kendini bulmasıyla neticelenmiştir. Ancak bürokrasinin önemli yönetim tecrübesinin bulunmasına rağmen birtakım sorunlarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Türk bürokrasinin kendine has sorunları da aslında diğer modern bürokrasi örneklerinden farklı olarak ülke içerisindeki bu hakim konumundan kaynaklanmaktadır.

Türkiye bürokrasisi sorunları, iç yapısı ile ilgili iş bölümü, hiyerarşi ve yasalara dayalı yetkinlik gibi hususları barındırmakta olan yapısal örgütteki işlerin yürütülmesine ilişkin usul ve hususları barındıran işlevsel sorunlar olmak üzere iki yöne sahip durumdadır (Akçakaya, 2016: 16). Bürokrasinin yapısal sorunlarında ilk olarak merkezîyetçilikten bahsedilebilir. Merkezîyetçilik kavramı merkezi yönetimin taşra kuruluşları ve yerel yönetimlere sınırlı bir yetki alanı vermesi ya da çoğu zaman yetki vermemesi olarak nitelendirilmektedir. İkinci olarak örgütsel büyüme ise kamu kurumlarının sayısının artmasına ve yeni açılan kurumlarla birlikte işlevsel belirsizliklerin oluşmasına ve kurumların birbirleriyle olan koordinasyon eksikliğine neden olmaktadır. Yönetimsel gizlilik ve dışa kapalılık kavramları ise gizliliğin sınırlarının kaybolması ise bürokratik yapının iç yapısının hizmet vermekte olduğu halktan kopmasına dışarıya kapalı bir hal alması durumunu söz konusu hale getirmektedir. Bürokratik tutuculuk ve değişime ayak uyduramama kavramları yönetilenlerin yönetim dışında tutulması ve geçmişten gelen alışkanlıkların devamını ortaya koymaktadır. Türkiye bürokrasinin işlevsel sorunlarında ise ilk olarak; aşırı kuralcılık veya inisiyatif almaktan kaçma durumunun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bürokratik örgütler içerisinde rasyonel durumun gözetilmesi ve gerçekleştirilmesi adına önceden belirlenmiş yazılı kuralların dahilinde iş ve işlem yapılması önemsenmektedir. Ancak düzenin sağlanabilmesi amacıyla kurallara tam anlamıyla uyulma durumu yer yer bazı sorunların yaşanmasını da beraberinde getirmektedir. Zamana ve yeni şartlara uyum gösteremeyen kural ve kanunların esnek olamaması sorunu da yeni kural ve kanunların hazırlanmasına öncelik atfetmeye neden olmaktadır. Bunun yanında bürokratik yönetimin siyasallaşması ise hükümet etme vazifesini yapan siyasal iktidarların kendi amaçlarını uygulayabilmesi amacıyla kendi görüşüne yakın insanları bürokratik kademelere getirmesi durumu olarak görülmektedir. Ülkemizde cumhuriyet tarihi boyunca meydana gelen iktidar değişikliklerinde bürokrasideki alt ve orta kademeleri de içine alacak şekilde üst kademelerde yoğun bir değişikliğin gözlemlenmesi söz konusu olmaktadır. Aracılar yoluyla iş ve işlemlerin yürütülmesi durumu ise; kamu hizmetinden yararlanmakta olan bireylerin bürokratik yapı karşısında kendilerini güçsüz hissetmeleri durumunda işlerin yürütülmesi amaçlı olarak aracılar başvurması durumu söz konusu olduğunda gerçekleşmektedir (Eryılmaz, 2008: 248-255). Türkiye bürokrasinin kendine has sorunlarının ülkenin kendi iç yapısıyla birlikte bürokrasi kavramının mahiyetiyle birlikte ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. İncelemesini yapmış olduğumuz *Kâğıt* filmi de sinemanın var olan özelliklerinin kullanılmasıyla önemli bir bürokratik eleştiri metnine sahip durumdadır.

Çalışmanın Kapsamı, Sınırlılıkları ve Yöntemi

Sinema yaşamın içinden anları yansıtan önemli bir sanat alanıdır. Sinema filmlerinde var olan teknikler ve araçlar vasıtasıyla sanatçılar sahip oldukları anlatılarını alımlayıcılarıyla buluşturmaktadırlar. Sinema toplumun sahip olduğu iç nirengileri ve olguları aktarmakta etkili bir sanat dalıdır. Bu minvalde sinemanın toplumsal olguları zaman ve mekân bağlamında yansıtmaya yeniden üretme durumu bulunmaktadır. Benjamin sinemanın sağlamış olduğu devinimselliğin zaman parçacıkları vasıtasıyla dünyayı dönüştüren bir mahiyete sahip olduğunu düşünmektedir (Benjamin, 1993: 62). Sinema filmlerinde bulunan karakterler gündelik hayatın birer örneği olarak temsiliyet niteliği açısından önemlidir (Demir, 2014: 23). Görselliğe dayanan yapısına ek olarak ses içeriğine de sahip olması sinemayı bu açıdan önemli bir yere yerleştirmektedir. Sinema filmleri sahip olduğu yapısı sayesinde bireylerin problemlerini keşfetmek için sosyal bilimsel metodlarla çözümlenebilme olanağına sahip durumdadır. Toplum analizi için film anlayışı esasına dayanan bu yaklaşım modern toplumun anlaşılmasında sinema filmlerinin önemini yadsınamaktadır (Diken ve Laustsen, 2007: 22) Sontag'ın da belirtmiş olduğu gibi sanat insanlara bir şeyin bilme biçiminin ya da üslubunun yaşantısını sunmakta olan bir bilme türü olarak ifade edilebilir (Sontag, 1998: 27) Var olan toplumsal düzlemi ve bireyi anlatan sinema sanatı içerisinde çalışmaya değer katabilecek bir örneğin seçilmesi amaçlanmıştır. Soydan (2006: 8), Sinan Çetin'in birey olabilme, devletin sınır alanı ve bürokrasi üçlüsüyle bir arada görmüş olduğu 'özgürlük' düşüncesinin onu *Auteur yönetmen*³ yapan başlıca unsur olduğunu belirtmektedir. Auteur anlayışı gündeme ilk kez Alexandre Astruc tarafından 1948'te "Yeni Bir Avangardın Doğuşu: Kalem-Kamera" isimli yazıyla gelmiştir. Astruc çalışmasında, auteur olan yönetmenin bir yazar gibi kadrajını kalem gibi kullandığından bahsetmektedir. Kalemin ise alegorik olarak filmin alımlayıcısını yansıttığı bilinmektedir. Ona göre auteur yönetmenin kamerayı kalem gibi kullanabilmesi gerekmektedir (Yücel D. D., 2018: 112). Özden (2004: 108), Sinan Çetin filmlerinin içerikleri ve içeriğin diğer filmlerde de yinelenmesi ile onun amacını göstermektedir. Özgürlük konusundaki hassasiyeti, Çetin'in otorite ve onun araçlarına karşı duruşunu belirlemiştir.

Kâğıt filminin analizde kullanılmasının nedenlerinden birisi de filmin Kara Film (Film Noir) olarak ifade edilen filmlerden birisi olması ve kara filmlerin ele almış olduğu konuları işleme tarzında sahip olduğu derinlik ve üslup açısından zenginliğidir. Kara filmlerin bu zenginliğinde esas olarak karakter

3 Auteur yönetmen, sinema araçlarıyla bir yazılı metnin sahnede gösterimini biçimlendirme işini yapmaktadır. Kendine has üslubu aracılığıyla sinema dokümantasyonu bireysel bir biçime büründürmektedir (Gökmen, 2018: 650).

temelli bir yaklaşımla var olmaktan ziyade filmlerdeki genel düzenin temsilini sunmakta ve ilk etapta tamamen anlaşılabilen bazı temel ilkelerin varlığıyla tanımlanmaları önemlidir. Bu tür filmler içerik, unsur renk ve olay örgüsü ve film anlatımı bakımından farklı unsurları bir arada taşımaktadırlar. Bu tür filmlerin ana felsefesinde esas olarak Maniyerist⁴ ve Barok dönem sanatçılarının kullandığı çizgilerde loş ve karanlık temalar, kaotik gölgelendirmelerden etkilenme söz konusudur. 15. yy'de hâkim olan bu akımların neticesinde oluşan renk göndermeleri ve gölgelendirmelerle birlikte 1900'lerin başındaki dışavurumculuğun (ekspresyonizm) sanata etkisi Kara Film temellerini oluşturan etmenlerden biri olarak gösterilmektedir (Covey, 1999). Kara filmde esas olarak karakterlerin farklı bakış açılarıyla değişiklik göstermekte olan farklı gerçekliklerin ortaya çıkması söz konusudur. Bu esas kara filmde gerçekliğin göreceli yapısının önemli olduğunu yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra perspektifin çarpıtılması ve bohem unsurları biçimselleştiren farklı hatlara ek olarak, seyircinin kendisini kargaşada hissetmiş olduğu sahneler, aynalara ek olarak görüntüyü yansıtmada kullanılan bazı araç ve gereçler, Kara Film içerisindeki diğer unsurlarla etkileşme içinde bulunmuştur (Yücel Y. T., 2019: 50).

Yücel (2019), *Türk Sinemasında Kara Film ve Film Öykülerine Etkisi* isimli çalışmasında Kafkaesk tarzın, Gotik ve Grotoks kavramlarının ve Dostoyevski'nin roman biçiminin kara filmin türünün inşasında önemli olduğunu belirtmektedir. Araştırmaya konu olan Sinan Çetin'in '*Kâğıt*' filminde karakterlerinden dekorlarına, dekorlarından konusuna kadar her inşeye bir kaos, belirsizlik, öngörülemezlik ve alışık olunmayan bir durum hakim durumdadır. Bu kendine has üsluba sahip olan filmde ekstra bir niteliğe sahip olarak bürokrasi ve bürokratik yapı içerisinde var olan kanıksanmış sorunların özellikleri işlenmektedir. Var olan sorunlar ve yaşanan görünür iletişimsel kopukluklar filmin kahramanlarını tam bir kafkaesk yapıya büründürmektedir. Kara film ubu ile kafkaesk akımın iç içe geçmiş olduğu bir filmle izleyici karşı karşıya gelmektedir.

İnsanların kendilerini ifade etmede ve düşünsel alanın dışına çıkabilme için üretmiş oldukları nesnelere birisi de mizahtır. Mizahın oluşması aslında insanları güldürmekte olan bir şeylerin yaratılması anlamına gelmektedir. Güldürmenin sahip olduğu biçimlerden birisi ise kara film içeriğinde oluşan kara mizah olarak gösterilmektedir. Milan Kundera'ya ait olan *Gülüştün ve Unutuşun Kitabı* eseri incelenerek oluşturulan çalışmada Kutlu (2007: 51)

4 Maniyerizm kavramını, 16. Yüzyılda Giorgio Vasari tarafından Raffaello, Leonardo da Vinci ve Michelangelo'nun sanat anlayışlarına uyum göstermek, benzemeyi istemek, özenti duymak anlamında ele alınmıştır. Türkçe'ye 'yapmacık veya yapmacıklı üslup' olarak geçişi söz konusu olmuştur (Gazan, 2018).

kahkaha, mizah ve unutma eyleminin bireylerin olayları oldukları gibi almalarına değil, onları farklı bir şeymiş gibi giydirmelerine yardımcı olduğunu keşfetmiştir. Buradan hareketle hayatta arzu etmiş oldukları şekilde kendilerini gerçekleştirilemeyen ve yoksunluk duygusu yaşayan bireylerin saçma bir durumla karşılaşmış oldukları zaman yaptıkları en iyi şey kendilerini mizahın kollarına bırakmak olduğu sonucuna erişilmektedir. Bu eylemler, bireylerin gerçeklikle başa çıkmak ve kendi gerçekliklerini ve imajlarını sürdürmek için kullandıkları psikolojik bir stratejidir. Sür-realizm akımıyla kara mizah kendisini en iyi ifade edebildiği alana kavuşmaktadır. Çünkü bu sayede kara mizah gereksinim duyduğu ironi, abartı ve mübalağa sanatına özgürce kullanabilmektedir. Bu tür bir komedi anlayışı alay ve abartı olgularını bulundurmakta ve insanlara kabullenmedikleri veya onlara rahatsızlık veren özelliklerin normalleştirerek anlatılmasını sağlamaktadır. *Kâğıt* filmi de yer yer bu tür mizah anlayışıyla kendini göstermekte olan sahneleri barındırmaktadır.

Büropatolojik faktörler ve bürokrasinin sorunları kavramları üzerinden yapılan inceleme temel olarak bürokrasinin yazılı kurallarını uygulama konusunda katı bir memur olan Asuman ile onun bu yaklaşımı karşısında yabancılaşma yaşayan genç bir yönetmen olan Emrah'ın hayatını sunmaktadır. Filmde, kanunların ve yazılı kuralların resmî ideolojilerin yararına olacak biçimde resmi olmayan çoğu düşünceyle örülen çelişkili metinler olarak değerlendirilmesinin yapıldığı görülmektedir (Akten, 2011). Filmin ana fenomenini oluşturan 'kâğıt' yönetsel adaletin sağlanmasından ziyade bireylerin yaşamış olduğu sorunları meşrulaştırılmasını mümkün kılan bir araca dönüşmüş durumdadır.

Kâğıt Filminde Bürokrasi Bileşenlerinin İncelenmesi

Resim 1. Filmin Başındaki Kronotopik Mekân

Filmin başlangıcını oluşturmakta olan bu sahnede Emrah üzerlerinde mühür bulunan ve devlet evrağı olduğu anlaşılan kâğıtlarla dolu kronotopik bir odada bir salıncakta ters bir biçimde sallanırken görülmektedir. Devamında bu kâğıtlar Emrah'ın bedeni üzerinde çeşitli kesikler oluşturmaktadır. Bu tür bir mekânın üretilmesi ve kâğıtların insan yaşamını tehlikeye atıcı şekilde betimlenmesi aslında bürokrasinin kapalı ve bireyi sınırlandırıcı mahiyetinin teşekkülünü göstermektedir. Bir başka deyişle bürokrasi yapılarının bireylerin sosyal ufkunu sınırlayan boğucu bir mekân olarak anlatılmasında güçlü bir klostrofobi ve hareketsizlik duygusu içerdiği anlaşılmaktadır.

Kronotopya⁵ kavramından hareketle sinemada mekân, birincil anlamıyla olayların geçtiği yer olarak işlev görmektedir. İkincil anlamında ise, sinema mekânının sahip olduğu aura ile karakterlerin içinde buldukları çevreyi algılayış biçimleri ve bunun getirdiklerini açıklamada izleyiciye bir dizi gizli bilgiyi izleyiciyle paylaşmaktadır. Mekanların işlevi ya doğrusal ya da zıt manaya gelecek şekilde kendini göstermektedir: Doğrusal manada mekân alışlagelmiş işleviyle kullanılmaktadır. Bu işlevin filmde işlenen olaylara katkıda bulunması söz konusudur. Karşıt anlamda ise mekân ile geçen olaylar

5 'Krotonopya' kelimesi Yunan dilindeki 'kronos' (zaman) ve 'topos' (yer) kelimelerinin birlikte kullanılmasıyla oluşmaktadır. Anlatı türlerinde kullanılan teknik biçimler zaman ve yer birlikteliğini metin genelinde kullanma yöntemleri olarak var olmaktadır.

arasındaki kopukluk ve çelişki durumu kendisini gösterir boyuttur. Sinema için tıpkı mekânda olduğu gibi zamanında anlatının sahip olduğu eylemlerin kurgulanma biçimleriyle ilgilenmesi söz konusudur (Sözen, 2009).

Tablo 1 Filmin Başındaki Kronotopik Mekân

Ana Ölçüt 1	Ana Ölçüt 2
<i>Büropatolojik Faktörler</i>	<i>Bürokrasinin Yarattığı Olumsuzluklar</i>
Kapalılık	Sistem dışı bırakılma
Yozlaşma	İtibarsızlaştırılma
Kirtasiyecilik	Kaybolmuşluk
	Yabancılaşma
	Yoksunluk
	Hiçsizleştirilme

Resim 2. Senaryoyu Yazdırmak İçin Gidilen Kurum

Sosyalist bir içeriğe sahip olan filminin çekimlerine başlayan ve filmin yapımcısının isteklerini de yerine getiren genç yönetmen Emrah senaryonun yazdırılıp Ankara'daki film senaryosu onaylama birimine onaylatılması gerektiğini öğrenmiştir. Film bütçesinin karşılanması için gerekli parayı vermek için Emrah'a senaryoyu onaylattırma şartı koyan yapımcının tutumuyla birlikte filmin çekimlerinin devam edebilmesi için bürokratik teamüllere

başvurulması gerekmektedir. Bundan dolayı devamında gidilen senaryo yazdırma biriminde Nadya Hanım, senaryoyu yazarken “bunun bir formalite olduğunu ve kimsenin okumadığını söyleyerek” asıl film içeriğinden farklı bir senaryoyu yazıya geçirmiştir. Yazmış olduğu bu senaryoda klişeleşmiş Yeşilçam filmlerine benzer bir senaryo yazarak aslında sürekli aynı şeyi yazdığı ve yalnızca prosedürü gerçekleştirme amacıyla olduğunu düşündürmüştür.

Tablo 2 Senaryoyu Yazdırmak İçin Gidilen Devlet Kurumu

Ana Ölçüt 1	Ana Ölçüt 2
<i>Büropatolojik Faktörler</i>	<i>Bürokrasinin Yarattığı Olumsuzluklar</i>
İletişimsizlik	Karamsarlık
Kırtasiyecilik	Korku
Pedantokrasi ⁶	Aşırı itaat
Görev bilincinden yoksunluk	Aynılaşıma
Belirsiz kurallar	
Bilinemez yönetim	
İrrasyonalite	

6 John Stuart Mill, *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler* kitabında bürokrasi olgusunun pedantokrasiye yani bilgiçlik taslayanların ve ayrıntıya aşırı derecede takıntılı olanların yönetimine eğilimli olduğundan bahsetmiştir (Mill, 2017).

Şekil 3. Senaryoyu Onaylatmak İçin Gidilen Devlet Kurumu

Emrah Ankara'ya giderek film senaryolarını onaylama görevinde olan Müzeyyen hanımın odasına doğru yol alırken bir başka yönetmenin de elinde dosyalarla odadan çıktığını ve koridorda sinir krizi geçirdiğini görmüştür. Bu manzara karşısında zaten endişeli olduğu gözlemlenen Emrah iyice korku ve karamsarlık hisseder vaziyette olmuştur. Devamında, Müzeyyen Hanım, Emrah'ın yüzüne dahi bakmayarak elindeki örgüsünü öreerek aralarındaki hiyerarşiyi belli etmiş durumdadır. Aralarında geçen diyaloglarda da sert ve mesafeli üslubun bir türlü aşamadığı görülmektedir. Müzeyyen Hanım filmde ünlü bir oyuncu oynadığı haberini dergide görmüştür. Emrah'a film senaryosu yazılı kurallarında önemli bir prosedür olan senaryonun çekimlerden önce onaylatılması hususunu Emrah'a hatırlatmıştır. Bundan dolayı senaryoyu onaylanmamıştır. Bu süreç içerisinde Emrah annesinden yardım alarak babasından gizleyerek filmin çekiminde kullanmak amacıyla ailecek oturmuş oldukları evi ipotek göstermişlerdir. Ancak Ankara'ya 5. gidişten de onayla ilgili bir sonuç alınmamıştır.

Tablo 3: Senaryoyu Onaylatmak İçin Gidilen Devlet Kurumu

Ana Ölçüt 1	Ana Ölçüt 2
<i>Büropatolojik Faktörler</i>	<i>Bürokrasinin Yarattığı</i> <i>Olumsuzluklar</i>
İletişimsizlik	Aşğılanma
Kırtasiyecilik	Aynılaşma
Güç zehirlenmesi	Aşırı itaat
Pedantokrasi	Mağduriyet
Mesafeli yönetim	aresizlik
Aşırı rasyonalite	Bürokrasi zehirlenmesi
Elitist davranışlar	

Şekil 4. Müzeyyen Hanıma Gelen Şikâyet Dilekçesi

Tablo 4: Müzeyyen Hanıma Gelen Savcılığa Çağırılma Dilekçesi

Ana Ölçüt 1	Ana Ölçüt 2
<i>BüroPatolojik Faktörler</i>	<i>Bürokrasinin Yarattığı</i>
	<i>Olumsuzluklar</i>
Mesafeli yönetim	Yalnızlaşma
Aşırı rasyonalite	Aşağılanma
Yozlaşma	Haksızlığa uğrama
Pedantokrasi	Aidiyetsizlik
Elitist davranışlar	Değersizlik hissi
Hemşehricilik	Korku
	Küçümsenme
	Çaresizlik

Filmin devamında Müzeyyen senaryoyu onaylamakla kalmayarak Emrah'ı izinsiz sosyalist içerikli bir film çektiği için ilgili kurumlara şikâyet etmiştir. Onu götürmeye gelen polislerin geliş anı ise babasının evlerine gelen icra sonucunda intihar etmesi üzerine yapılan cenaze esnasında olmuştur. Tüm bu yaşanan olaylar ve karşı karşıya kalınan süreçte Emrah suçlu olarak memur Müzeyyen'i görmektedir. Bir biçimde Müzeyyen'in kendisine tanımayacağı bir şekilde bürünerek onun bağlı bulunduğu devlet kurumunda çaycı olmuştur. Devam eden süreçte Emrah Müzeyyen'e daha yakın olmak istemiş ve bir bakıma onun açığını aramayı istemiş görünmektedir. Ardından Emrah, Müzeyyen hakkında görevi kötüye kullandığına dair asılsız bir şikâyet dilekçesi yazmıştır. Gelişen süreçte Müzeyyen memuriyetten ihraç kararını da bir kâğıt üzerinde görmüştür. Bu soruşturma tebligatını alırken Emrah'a söylemiş oldukları ise yine onu küçümseyerek "Ne demek kâğıttan bir şey olmaz devlet bu çocuğum devlet, isterse bir kâğıt bir bireyi, bir aileyi, bir toplumu kasıp kavurur. Devletin kağıdının yüzü en keskin kılıçtan daha keskindir" demiştir. Ancak konuşmanın devamında Emrah'la aynı memleketli olduğunu anlayan Müzeyyen samimiyet ve güven duyarak takınmış olduğu tavrı değiştirmiştir. Özellikle Müzeyyen'in devletin bir birimi tarafından gönderilen kağıdın önemi konusunda söylediklerinin yanında hemşehricilik bağı neticesinde Emrah'a öncekinden daha samimi davranması dikkat çekici olmuştur. Bu tür durumların sıkça görülmesi bireylerin işlerini kolayca halletmek için, görevi yapacak olan memurla bir ünsiyet bulma arzusuna sahip olmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak memur vatandaş etkileşiminde çıkar ve güven endeksine aşırı bağlı ilişkileri gözler önüne sermektedir. Hemşehirlik ilişkisinin ardından Müzeyyen'in güvenini kazanan Emrah onu evine davet etmiştir. Onun davet etmiş olduğu bu yerin de filmin başında görmüş olduğumuz kronotopik mekana benzer olduğunu ve yine kâğıtlarla doldurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonrasında Emrah Müzeyyen'e gerçek kimliğini açıklamış ve ondan intikam almak istediğini aktararak karşılıklı yoğun diyaloglara sahip olan bir son bölüm yaşanmıştır. İntikam olarak ise Emrah yalnızca Müzeyyen'i korutmak istemiş ve onun ölümden kurtulmasına izin vermiştir.

Sonuç

Sinan etin filmlerinde ana tema olan bireysel özgürlüklerin önemsenmesi ve devlet gücünün sınırlı ve pragmatik olması gerekliliği düşüncesi Türkiye'de bürokrasi kavramının incelenme alanı olarak bu filmlerin seçilmesini olanaklı hale getirmektedir. 2011 yılında vizyona girmiş olan Kâğıt filminde de belli başlı büropatolojik unsurların ve bürokratik sorunların işlenmiş olduğu görülmektedir. 1970'lerde bir genç yönetmenin filmini yayınlamak için resmi kurumlardan izin alamaması üzerinde durulan Kâğıt filminde yönetmenin kişisel deneyimlerinden szlen betimlemeler kendini belli etmektedir. Bununla birlikte fimin bürokrasi ile ilgili kurduğu bağlamlar da dikkat çekici görünmektedir. Film geneline bürokrasinin patolojikleşmesi hakimdir. Bireylerin eylem alanlarına bu patolojinin yansıması üzerinde durulduğu da gözlemlenmektedir. Memurların özelliklerinden yola çıkararak patolojik bürokratik örgütlenmenin birey üzerinde olumsuz etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Güç sahibi olmanın getirmiş olduğu avantaj ve üstünlük duyguları olan memurların bürokrasi zehirlenmesi yaşamış oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bürokrasinin adeta nesnesi haline gelmekle kalmayarak muhatabı olan vatandaşı da nesne haline getirme arzusu ortaya çıkmaktadır. Bürokrasinin katı ve değişmez prosedürleri dünyasında, memurların inisiyatif alanı düşmektedir. Bu kuralları uygulama alanından farklı bir eylem gösteremeyerek insanlar tarafından üretilen bürokrasi mekanizmasının aksesuarı biçimine gelmektedirler. Filmdeki sahne zmlenmelerinden elde edilen büropatolojik unsurlara göre öncelikle kırtasiyeciliğin ve kâğıt nesnesine aşırı bağlı kalmanın yaratmış olduğu bir patolojik silsile birbirini takip etmektedir. Kapalılık, yozlaşma, pedantokrasi, iletişimsizlik, kırtasiyecilik, görev bilincinden yoksunluk, belirsiz kurallar, bilinemez yönetim, irasyonalite, aşırı rasyonalite, elitist davranışlar, hemşhircilik gibi unsurlardır. Bürokrasinin yaratmış olduğu olumsuzluklar ise sistem dışı bırakılma, itibarsızlaştırılma, kaybolmuşluk yabancılaşma, yoksunluk, hisizleştirilme,

karamsarlık, korku, aşırı itaat, aynılaştırma, aşağılanma, aşırı itaat, bürokrasi zehirlenmesi, yalnızlaştırma, haksızlığa uğrama, değersizlik hissi, aidiyetsizlik, korku, küçümsenme ve çaresizliktir.

Kaynakça

- Akçakaya, M. (2016). Bürokrasi Kuramları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 669-694.
- Akten, S. (2011, Şubat 26). *Devletin kâğıdı kılıçtan keskin*. dünyabizim.com: <https://www.dun-yabizim.com/sinema/devletin-kgidi-kilictan-keskin-h5717.html> adresinden alındı.
- Aytaç, Ö. (2006). Memurluk Zihniyeti ve Memuriyen Toplum: Prens Sabahattin'in Görüşleri Işığında Bir Çözümleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-26.
- Benjamin, W. (1993). *Pasajlar*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür-Sanat Yayınları.
- Covey, W. (1999). Review: Somewhere in the Night: Film Noir and the American City. *Kitap Değerlendirmesi*. *Film Quarterly*. doi:10.2307/1213837
- Demir, S. T. (2014). The City on Screen: A Methodological Approach on Cinematic City Studies. *Cinej Cinema Journal*, 20-36.
- Diken, B., & Laustsen, C. B. (2007). *Filmlerle Sosyoloji*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2008). *Kamu Yönetimi*. Ankara: Okutman Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2013). *Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gazan, S. (2018, Ağustos 2). *Maniyerizm (Üslupçuluk) Sanat Akımı ve Sanatçıları*. tarihli-sanat.com: <https://www.tarihli-sanat.com/maniyerizm-sanat-akimi-sanatcilari/> adresinden alındı.
- Giddens, A. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Ankara: Phoenix.
- Gökmen, E. (2018). Auteur Yönetmen ve Bir Auteur Yönetmen Olarak Ömer Kavur. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 649-668.
- Heper, M. (1974). *Bürokratik Yönetim Geleneği*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Karakoyunlu, B. K. (2021). Türkiye'de Bürokrasi ve Üç Kuşak Memur Vatandaş Etkileşimi. *Doktora Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kutlu, G. A. (2007). The 'desire' for writing, remembering and laughing is constituted in the minds of human beings who are in a quest for the survival of their souls against the ceaseless. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı.
- Law, J. (2009). *A Dictionary of Business and Management*. Oxford University Press.
- Mill, J. S. (2017). *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Pinhani Yayıncılık.
- Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özdoğan, M. (2018). Neo-Weberiyen Devlet ve Bürokrasi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 597-608.
- Özer, N. (2006). *Küreselleştirme ve Bürokratik Seçkinler*. Ankara: Lotus Yayınları.

- Russell, B. (1990). *İktidar*. (M. Ergin, ev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sontag, S. (1998). *Sanatçı: Örnek Bir ilekeş*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Soydan, M. (2006). Siyasal Kimlik ve Sinema Dili İlişkisi: Sinan etin Örneği. *Küresel İletişim Dergisi*, 1-18.
- Sözen, M. F. (2009). Bakhtin'in Romanda Kronotop Kavramı ve Sinema. *Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi*, 92-107.
- Şahin, A. (1998). Bürokrasi Kuramı ve Türk Bürokrasisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya.
- Waldo, D. (1955). *The Study of Public Administration*. Doubleday.
- Weber, M. (2017). *Bürokrasi ve Otorite*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yücel, D. D. (2018). Ümit Ünal ve "Oda" Filmleri. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 110-127.
- Yücel, Y. T. (2019). Türk Sinemasında Kara Film ve Film Öykülerine Etkisi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 45-62.